

РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ЛІДЕРА ЯК ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Загальна постановка проблеми. Потреба суспільства в лідерах існувала завжди й посідала істотне місце у просторі його важливих потреб. Саме лідери забезпечують організацію спільної діяльності людей для належного життя й діяльності соціуму. Вони формують норми і механізми функціонування і розвитку соціуму і регуляцію взаємовідносин та забезпечують їх дотримання.

У відповідь на ці потреби соціуму і з'являються лідери. Зовні це виглядає як стихійні процеси, а в дійсності – це прояв об'єктивних синергетичних закономірностей самоорганізації і саморозвитку соціальних систем. Протягом тривалого часу, коли розвиток людської цивілізації відбувався відносно повільно, такого мимовільного характеру появи лідерів було цілком достатньо.

Однак сьогодні, в умовах помітного прискорення суспільного розвитку та значного ускладнення суспільного життя, потреба у лідерах настільки істотно зростає, що виникає необхідність в організації спеціальної системи їх цільової підготовки. Уявляється цілком очевидним, що лідерські якості, особливо у харизматиків, починають проявлятися ще з дитинства. Правильний підхід до виховання цих дітей в сім'ї, а потім в школі може активно сприяти розвитку їх лідерства. Однак справжнім лідером може вважатися тільки професіонал у тій чи іншій сфері. Тому формування лідера як професіонала відбувається у вищій школі. При цьому постає цікава і вкрай важлива проблема розробки належної системи їх підготовки та визначення її завдань.

Аналіз стану наукової розробки теми переконливо свідчить про істотну увагу дослідників до проблем феномену лідерства взагалі, до можливостей виявлення потенційних лідерів та цілеспрямованого розвитку їхніх лідерських якостей, зокрема. У цьому відношенні можна назвати роботи У. Бенніса та Б. Нануса, Р. Гандапаса, І. В. Головнєвої, А. Є. Книш, Дж. Коттера, В. М. Мороза, О. О. Нестулі, О. С. Пономарьова, О. Г. Романовського, А. О. Тінякова та багатьох інших авторів. Так, особистісні якості та практичну діяльність політичних лідерів досліджували Ж. Блондель, В. Карасьов, І. Шаблінський, В. Шеклтон та інші. Закони лідерства прагне сформулювати Дж. Максвелл. Він пропонує також п'ятирівневу модель динаміки особистісного розвитку лідера.

Можна констатувати, що проблеми лідерства розглядаються достатньо повно і всебічно. Разом з тим, такий надзвичайно важливий аспект лідерства, як духовність і духовно-культурний світ самого лідера й відповідні компоненти його впливу на своїх прихильників і послідовників, ще не привертає належної уваги авторитетних дослідників.

Мета статті й полягає у визначенні цілей і завдань освіти, перш за все вищої школи, з формування і цілеспрямованого розвитку особистості лідера, його загальної культури й духовності.

Основний зміст дослідження. Вкрай суперечливий, достатньо складний і надзвичайно важливий феномен духовності відіграє визначальну роль у житті як окремої особистості, так і суспільства у цілому. Оскільки ж духовність як надзвичайно важлива характеристика особистості не успадковується людиною на генетичному рівні, а виступає продуктом і водночас одним з результатів її виховання, особистісного розвитку і соціалізації, її формування і розвиток постають одними з істотних компонентів загальної системи цілей і завдань системи освіти. В першу чергу це має розглядатися як завдання вищої школи. Дійсно, воно виступає важливим чинником формування професійної й соціальної компетентності

майбутнього фахівця й розвитку його професійно та соціально значущих особистісних рис і якостей.

Однак в той же час для формування духовності потенційного лідера необхідно подолати множину труднощів і ускладнень різноманітної природи, об'єктивного і суб'єктивного характеру. Йдеться передовсім про необхідність глибокого осмислення сутності й смислу, сенсу і змісту самих понять духовності та її розвитку, духовного світу, духовного виховання й виховання духовності. Не менш важливим завданням виступає й філософський аналіз впливу духовності лідера не тільки на свої прихильників і послідовників, але й на увесь соціокультурний простір, на систему цінностей, прийняту в соціумі.

Автор вже писав, що «лідерство являє собою цікавий феномен, надзвичайно важливий для забезпечення нормального функціонування і розвитку будь-якої соціальної групи аж до соціуму включно. З часом і подальшим суспільним розвитком його роль і значення тільки посилюється» [5, с. 74]. На жаль, система освіти, як це не прикро, недостатньо відповідально підходить до завдань з виявлення й цільового виховання та розвитку лідерів. Вона у кращому разі намагається дати учням і студентам певну систему знань, недостатню увагу приділяючи їхньому вихованню, особистісному розвитку та соціалізації. Йдеться насамперед про формування й належний розвиток їхнього духовно-культурного світу, про прищеплення їм моральнісних принципів і переконань, почуття особистої відповідальності за свої дії і вчинки та можливі їх наслідки, в тому числі за характер майбутньої професійної діяльності та його залежність від ставлення студента до процесу свого навчання, до знань і якості отримуваної освіти. Проблеми відповідальності ми розглядали в роботах [2;3].

Зокрема, відзначалося, що «поняття відповідальності особистості як специфічна соціальна категорія відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні життя людини і функціонування суспільства. Тому вона повинна посісти належне місце в системі взаємовідносин між людьми» [2, с. 19].

В той же час аналіз прояву лідерських рис і якостей у студентів дозволяє дійти висновку, що вони цілком підлягають розвитку. При цьому ми виходимо з того, як пишуть М. А. Резніченко та її співавтори, що «лідером слід вважати такого члена групи, за яким інші її члени визнають право приймати відповідальні рішення у значущих для групи ситуаціях. Ним постає найавторитетніша особистість, яка відіграє важливу, часто навіть центральну роль в організації спільної діяльності групи, в регулюванні відносин в групі, у формуванні корпоративної культури, характеру спілкування і взаємовідносин між членами групи, норм поведінки» [4, с. 16]. Ми цілком згодні з таким твердженням і вважаємо, що воно адекватно відповідає і змісту поняття лідера студентського середовища.

Як свідчить освітня практика, майже в кожній академічній групі завжди виявляється подібна особистість, здатна своїм впливом на інших студентів як спрямовувати їх на позитивне ставлення до навчально-пізнавальної діяльності й на конструктивний характер поведінки, так і на негативи, на деструктивні дії та вчинки. Ця ситуація зумовлює необхідність своєчасного виявлення цих лідерів і цілеспрямованої індивідуальної роботи з ними, яка б спонукала їх усвідомити переваги позитиву для їхнього життя й майбутньої професійної діяльності. Для цього перш за все необхідно прищепити їм почуття особистої відповідальності не тільки за себе і свої успіхи, але й за тих, на кого діє їхній лідерський вплив.

Вважаємо, що зовсім не випадково С. О. Заветний, О. С. Пономарьов і С. М. Пазиніч глибоко переконані в тому, що «влада лідера, яку люди начебто і не помічають, виявляється набагато сильнішою за формальну владу, оскільки вона

ґрунтується не на примусі, а на навіюванні людині відчуття того, що вона все, що від неї очікує лідер, виконує охоче, цілком добровільно, переконанням в тому, що все здійснюється за її власним бажанням» [1, с. 141]. На нашу думку, саме уміння так впливати на своє оточення й необхідно прищеплювати студентським лідерам разом з формуванням у них як впевненості у собі і своїх діях, так і відповідальності.

Але для цього сучасна вища школа повинна розробити і впровадити нову виховну парадигму, чітко визначити цілі й завдання виховання й особистісного розвитку студентів, прищеплення їм духовності, культури та відповідальності. Особливу увагу при цьому необхідно приділити вихованню і розвитку потенційних лідерів та розвитку іншого лідерського потенціалу.

Висновки. Включення в загальну систему завдань освіти виявлення серед студентів потенційних лідерів і цілеспрямованого розвитку їхніх лідерських рис і якостей вимагає послідовного застосування адекватних прийомів, методів і технологій педагогічної діяльності. Це має позитивно впливати на навчання, виховання та особистісний розвиток студентів, особливо студентських лідерів. А для належної реалізації цього завдання необхідні інноваційні підходи й переосмислення традиційних методів і технологій. Чільне місце серед них має приділятися активним методам навчання.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розвитком методології формування лідерів, чітким визначенням цілей, змісту й характеру їхньої підготовки та з розробкою і впровадженням в освітню практику відповідних ефективних педагогічних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заветний С. О. Філософія впливу: монографія / С. О. Заветний, О. С. Пономарьов, С. М. Пазиніч. – Харків: Видавець Савчук О. О., 2011. – 204 с.
2. Пономарьов О. С. Відповідальність у системі категорій педагогіки вищої школи / О. С. Пономарьов, М. К. Чеботарьов, Н. В. Серeda // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 4. – С. 75-86.
3. Пономарьов О. С. Відповідальність як педагогічна категорія: навч.-метод. посіб. / О. С. Пономарьов, М. К. Чеботарьов, Н. В. Серeda. – Харків: Підручник НТУ «ХП», 2013. – 172 с.
4. Руководство и лидерство: философско-психологический анализ: учебное пособие / М. А. Резниченко, М. В. Ланских, А. С. Пономарев, С. Н. Пазынич. – Белгород: ИД «Белгород», 2012. – 136 с.
5. Чеботарьов М. К. Адаптивне лідерство як чинник соціального прогресу / М. К. Чеботарьов // Лідери ХХІ століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: НТУ «ХП», 2017. – С. 73-76.